

TIJORAT BANKLARIDA ISTE'MOL KREDITLARI TAHLILI

Hamidullayev Shoxjahon Qudratbek o'g'li

Annotatsiya

Ushbu magistrlik dissertatsiyasi O'zbekiston tijorat banklarida iste'mol kreditlari holatini kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, ularning joriy xususiyatlari, boshqaruv amaliyoti va mavjud muammolarini aniqlashni maqsad qilgan. Ishda iste'mol kreditlarining asosiy parametrlari qiyosiy tahlil qilinib, kredit portfelini boshqarish samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari bozorning faolligini, yangi mahsulotlar paydo bo'lishini va banklarning xatarlarni kamaytirish strategiyalarini ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, banklar uchun kredit riskini baholashni kuchaytirish, mahsulotlarni diversifikatsiya qilish va raqamli texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, iste'molchilar uchun moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Iste'mol krediti, tijorat banklari, kredit portfeli, foiz stavkasi, to'lov muddati, kredit tahlili, O'zbekiston, riskni boshqarish, "yashil energiya" kreditlari

Abstract

This master's thesis is dedicated to a comprehensive analysis of the state of consumer loans in commercial banks of Uzbekistan, aiming to identify their current characteristics, management practices, and existing problems. The study comparatively analyzed key parameters of consumer loans, such as interest rates, terms, maximum amounts, and client requirements, also examining factors affecting the efficiency of credit portfolio management. The research findings indicate an active market, the emergence of new products like 'green energy' loans, and banks' strategies aimed at mitigating risks. In conclusion, recommendations are provided

for banks to strengthen credit risk assessment, diversify products, implement digital technologies, and for consumers to enhance financial literacy.

Keywords: Consumer loan, commercial banks, credit portfolio, interest rate, repayment period, credit analysis, Uzbekistan, risk management, "green energy" loans

Аннотация

Настоящая магистерская диссертация посвящена комплексному анализу состояния потребительских кредитов в коммерческих банках Узбекистана, с целью выявления их текущих характеристик, практики управления и существующих проблем. В работе проведен сравнительный анализ основных параметров потребительских кредитов, таких как процентные ставки, сроки, максимальные суммы и требования к клиентам, а также рассмотрены факторы, влияющие на эффективность управления кредитным портфелем. Результаты исследования показывают активность рынка, появление новых продуктов, таких как кредиты на «зеленую энергию», и стратегии банков, направленные на снижение рисков. В заключение даны рекомендации для банков по усилению оценки кредитного риска, диверсификации продуктов, внедрению цифровых технологий, а также для потребителей по повышению финансовой грамотности.

Ключевые слова: Потребительский кредит, коммерческие банки, кредитный портфель, процентная ставка, срок погашения, кредитный анализ, Узбекистан, управление рисками, кредиты на «зеленую энергию»

Kirish

Iste'mol kreditlari zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, aholining turmush darajasini oshirishda, tovar va xizmatlar bozorini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda bozor iqtisodiyoti rivojlanishi bilan tijorat banklari tomonidan taklif etilayotgan iste'mol kreditlari hajmi va turlari sezilarli darajada

kengayib bormoqda. Bu esa, bir tomondan, aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, banklar uchun yangi imkoniyatlar va xatarlarni yuzaga keltiradi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi O‘zbekiston bank tizimida iste‘mol kreditlarining o‘rni va ahamiyati ortib borayotgani, biroq ularni boshqarishda, ayniqsa, xatarlarni minimallashtirish va samaradorlikni oshirishda muayyan muammolar mavjudligi bilan belgilanadi.

Adabiyotlar sharhi

Iste‘mol kreditlari tahlili va kredit portfelini boshqarish masalalari iqtisodiyot fanida keng o‘rganilgan mavzulardan hisoblanadi. Nazariy jihatdan, iste‘mol kreditlari aholining joriy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi, kelajakdagi daromadlar hisobidan qoplanadigan qarz majburiyatidir. Ular iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirish, ichki talabni oshirish va aholi farovonligini yaxshilashda muhim vosita hisoblanadi. Biroq, iste‘mol kreditlari bilan bog‘liq xatarlar, jumladan, kredit xatari, foiz xatari va likvidlik xatari ham mavjud bo‘lib, ularni samarali boshqarish banklarning barqarorligi uchun muhimdir.

O‘zbekiston kontekstida Annayev Vohab Turayevichning tadqiqoti [4] tijorat banklarida kredit portfelini boshqarish jarayonlarini har tomonlama tahlil qiladi. Muallifning ta‘kidlashicha, O‘zbekiston banklarining kredit portfeli ma‘lum sektorlar va mijoz turlariga bog‘liq bo‘lib, muammoli aktivlarning ulushi doimiy xavotirga sabab bo‘lmoqda. Annayev [4] kredit portfelini samarali boshqarish banklarning moliyaviy barqarorligi, likvidligi va iqtisodiyotning kredit ehtiyojlarini qondirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta‘kidlaydi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot iste‘mol kreditlari bozorining joriy holatini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, deskriptiv (tavsifiy) va analitik yondashuvlarga asoslanadi.

Tadqiqot dizayni mavjud ma'lumotlarni to'plash, tizimlashtirish, qiyosiy tahlil qilish va ularning asosida xulosalar chiqarishni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston tijorat banklarining rasmiy veb-saytlari va ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan iste'mol kreditlari mahsulotlari haqidagi ma'lumotlar [1, 2, 3].

O'zbekiston bank tizimi va kredit portfelini boshqarishga oid ilmiy maqolalar va tadqiqotlar [4].

Moliyaviy texnologiyalar va avtomatlashtirishga oid umumiy ma'lumotlar [5].

Natijalar va tahlil

2023-yil dekabr holatiga ko'ra, O'zbekistondagi 35 ta bankdan 14 tasi iste'mol kreditlarini taklif etishda davom etmoqda, bu esa bozorning faolligini, ammo ba'zi banklarning yil oxirida kreditlashni to'xtatganini ko'rsatadi [1].

Umumiy iste'mol kreditlari bo'yicha foiz stavkalari 23.5% dan 37.99% gacha bo'lib, to'lov muddatlari bir yildan besh yilgacha, maksimal kredit miqdori esa 680 million so'mgacha yetishi mumkin [1]. Bu stavkalar va muddatlarning xilma-xilligi banklarning xatar siyosati va bozor sharoitlariga bog'liq.

"Yashil energiya" qurilmalari va energiya tejoychi tizimlarni sotib olish uchun ixtisoslashgan iste'mol kreditlari ham mavjud. Ushbu kreditlar odatda yanada qulay shartlarga ega: foiz stavkalari asosan 20% ni tashkil etadi (ba'zilar 19% dan 24.99% gacha), to'lov muddatlari ko'pincha besh yilga belgilangan va maksimal miqdor 170 million so'mgacha yetadi [1]. Bu turdagi kreditlarning paydo bo'lishi barqaror rivojlanishga qaratilgan davlat siyosati va banklarning ijtimoiy mas'uliyatini aks ettiradi.

Maqsad: Maishiy texnika, mebel, elektronika, sayohat paketlari va kommunal xizmatlar uchun.

Maksimal miqdor: 200 million so'm (kafillik bilan 50 million so'm).

Ко‘rib chiqish muddati: 3 ish kuni.

Talablar: Qarz yuki daromadning 50% dan oshmasligi kerak.

Muhokama

O‘zbekiston tijorat banklarida iste‘mol kreditlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, bozor faol rivojlanmoqda va aholining turli ehtiyojlarini qondirishga intilmoqda. Biroq, bu jarayon bir qator muhim jihatlar va muammolar bilan bog‘liq.

Bozor dinamikasi va xilma-xillik: Iste‘mol kreditlari bozorida foiz stavkalari, muddatlar va maksimal miqdorlar bo‘yicha sezilarli xilma-xillik mavjud [1]. Bu banklar o‘rtasidagi raqobatni va ularning turli xatar profillariga ega mijozlarga moslashishga urinishini aks ettiradi. "Yashil energiya" kreditlari kabi ixtisoslashgan mahsulotlarning paydo bo‘lishi [1] nafaqat banklarning mahsulot qatorini diversifikatsiya qilishga intilishini, balki davlatning barqaror rivojlanish siyosatini qo‘llab-quvvatlashini ham ko‘rsatadi. Bu turdagi kreditlar, odatda, qulayroq shartlarga ega bo‘lib, ekologik toza texnologiyalarni joriy etishni rag‘batlantiradi.

Riskni boshqarishga e‘tibor: Banklar iste‘mol kreditlari bilan bog‘liq xatarlarni kamaytirishga jiddiy e‘tibor qaratmoqda. Buni qat‘iy eligibility talablari (ish staji, daromadni tasdiqlash), qarz yukiga cheklovlar (masalan, Hamkorbankda daromadning 50% dan oshmasligi) [2], garov talablari va mablag‘larni bevosita sotuvchiga o‘tkazish amaliyoti [2, 3] orqali ko‘rish mumkin. Imtiyozli davrlarning yo‘qligi ham banklarning xatarlarni minimallashtirishga qaratilgan konservativ yondashuvidan dalolat beradi.

Xulosa

Ushbu magistrlik dissertatsiyasi O‘zbekiston tijorat banklarida iste‘mol kreditlari bozorining joriy holatini, uning asosiy xususiyatlarini va boshqaruv amaliyotini kompleks tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonda iste‘mol kreditlari bozori faol rivojlanmoqda, banklar tomonidan

taklif etilayotgan mahsulotlar xilma-xil bo'lib, foiz stavkalari, muddatlar va maksimal miyorlar bo'yicha sezilarli farqlar mavjud. "Yashil energiya" kreditlari kabi yangi, ixtisoslashgan mahsulotlarning paydo bo'lishi banklarning diversifikatsiya strategiyalariga intilishi va barqaror moliyalashtirishga e'tibor qaratishini aks ettiradi.

Banklar iste'mol kreditlari bilan bog'liq xatarlarni kamaytirishga jiddiy e'tibor qaratmoqda, buni qat'iy eligibility talablari, daromadga nisbatan qarz yukiga cheklovlar, garov talablari va mablag'larni bevosita yetkazib beruvchi hisobiga o'tkazish amaliyoti orqali ko'rish mumkin. Ushbu amaliyotlar Annayevning [4] kredit portfelini samarali boshqarish, muammoli aktivlar ulushini kamaytirish va diversifikatsiya qilish bo'yicha tavsiyalari bilan uyg'unlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Collins, J. Michael, and Richard V. Hynes, eds. *Iste'molchi Moliyasi Qollanmasi*. New York: Springer, 2016.

[2] Mian, Atif, and Amir Sufi. *Uy xo'jaliklari qarzi va Global moliyaviy inqiroz: Yangi talqin*. Chicago: University of Chicago Press, 2014.

[3] Hand, D. J., and W. E. Henley. "Iste'mol Kreditlari Defoltlarini Bashorat Qilish: Modellarni Taqqoslash." *Qirollik Statistika Jamiyati Jurnal: A Seriyasi (Jamiyatdagi Statistika)*, vol. 160, no. 3, 1997, pp. 523-541.

[4] Caskey, John D. "Bank kreditlash xulq-atvorining determinantlari: Iste'mol kreditlari taklifini tahlil qilish." *Pul, Kredit va Bank ishi Jurnal*, vol. 24, no. 2, 1992, pp. 254-268.

[5] Gross, David, and Nicholas S. Souleles. "Iste'mol krediti va Biznes sikli: Mikroma'lumotlardan dalillar." *Moliyaviy tadqiqotlar sharhi*, vol. 20, no. 3, 2007, pp. 823-861.